

JIŘÍ HORNÍČEK / 14. 11. 2024

Rozhovor s Luciou Ditmarovou (nejen) o situaci v Národnom osvetovom centre v Bratislavě

V roce 2000 se tehdejší vedení Národního filmového archivu v Praze rozhodlo cíleně shromažďovat a archivovat rodinné a amatérské filmy, pro které jsou typické materiály se specifickou perforací a šířkou (8 mm, 9,5 mm a 16 mm). Zhruba před čtyřmi lety začali slovenské amatérské filmy systematicky sbírat, digitalizovat a katalogizovat také kolegové z Národního osvetového centra (dále NOC) v Bratislavě, které má za úkol podporovat a organizovat aktivity v oblasti neprofesionální kultury na Slovensku. V minulém roce jsme měli v kině Ponrepo možnost seznámit se s výsledky jejich práce a zhlédnout mimořádně zajímavé pásmo starších amatérských snímků slovenských filmařů, jež dramaturgicky připravili členové Oddelenia digitalizácie a dokumentácie z NOC Peter Zákuťanský a Pavel Smejkal a jež se setkalo u návštěvníků Ponrepa s velkým ohlasem.

O to větší bylo překvapení, když ze Slovenska přišla zpráva, že od října 2024 již zmíněné oddělení neexistuje a jeho vedoucí Lucia Ditmarová i další zaměstnanci a zaměstnankyně oddělení dostali výpověď. Tento překvapivý zásah do struktury instituce, jenž ohrožuje pokračování velmi cenné badatelské a archivářské práce nejen z oblasti historie slovenského amatérského filmu, byl bezprostředním impulzem k rozhovoru, ve kterém bychom chtěli české veřejnosti na konkrétním příkladu přiblížit aktuální dění na Slovensku.

Představte nám, prosím, instituci, ve které jste donedávna pracovala – její historii, strukturu, např. počet zaměstnanců, hlavní její části? Jak dlouho jste v instituci byla zaměstnaná a čemu jste se v ní věnovala ?

Národné osvetové centrum (NOC) je príspevková organizácia ministerstva kultúry SR, ktorej hlavným poslaním je komplexná podpora neprofesionálnej kultúry a záujmovej umeleckej činnosti na Slovensku. Podporuje rozvoj kultúrnych, osvetových a umeleckých aktivít, takisto vzdeláva, publikuje, skúma, dokumentuje, prezentuje a stará sa o kultúrne dedičstvo Slovenska. NOC stojí za viacerými významnými celoslovenskými podujatiami, ktoré podporujú rozvoj a prezentáciu amatérskeho umenia, ako sú napr. Hviezdoslavov Kubín, Folklórny festival Východná alebo festival neprofesionálneho divadla Scénická žatva, ktorý patrí medzi najstaršie divadelné festivaly v Európe. Z oblasti filmu je to festival amatérskej filmovej tvorby Cineama a mnohé ďalšie súťaže a festivaly rôznych umeleckých druhov a žánrov, ako je divadlo, folklór a folklorizmus, fotografická a výtvarná tvorba, literatúra, hudba, zborový spev a pod.

História NOC siaha do roku 1953, kedy v Bratislave vznikli dve osvetové inštitúcie – Osvetové ústredie a Slovenské ústredie ľudovej umeleckej tvorivosti, ktoré sa v roku 1958 spojili do Osvetového ústavu. Tieto inštitúcie sú priamymi predchodcami dnešného Národného osvetového centra. V roku 2023 NOC oslávilo 70. narodeniny a pri tejto príležitosti vznikol práve z iniciatívy zamestnankýň a zamestnancov už neexistujúceho oddelenia digitalizácie a dokumentácie krátky strihový film *70 rokov NOC*, ktorý rozpráva príbeh inštitúcie prostredníctvom vzácných archívnych materiálov a výpovedí jej pracovníkov a pracovníčok (vzhľadnuť ho môžete aj [online](#)).

V NOC som začala pracovať v roku 2015 ešte ako doktorandka na Ústave etnológie SAV, najprv ako odborná garantka digitalizačného projektu, od roku 2018 ako vedúca oddelenia digitalizácie a dokumentácie. Moja práca nebola len manažérska, ale aj odborná a tvorivá. Okrem práce s archívom a digitalizáciou objektov kultúrneho dedičstva som sa spolu s kolegyňami a kolegami venovala aj dokumentácii živej neprofesionálnej kultúry, bola som členkou prípravných a programových výborov podujatí NOC, autorka a spoluautorka vzdelávacích a popularizačných projektov, odborných textov, výstav, krátkych filmov a ďalších aktivít najmä v oblasti neprofesionálnej kultúry a umenia.

Před Domem umenia (sídlo NOC a KHB), leden 2024, foto Peter Zákuťanský

**Jaké byly hlavní úkoly oddělení digitalizace a dokumentace, které jste vedla?
Oddělení zajišťuje služby pro celou instituci, nebo pouze pro některé její části?
Jaká část vaší pracovní náplně je spojena s filmem a videem?**

Hlavné činnosti zrušeného oddelenia digitalizácie a dokumentácie NOC by sa dali rozdeliť asi do 6 oblastí – digitalizácia, archív, dokumentácia, knižnica a bádateľňa, „pôvodná tvorba“ a všetko ostatné.

Prvou a pôvodnou činnosťou, z ktorej sa celé oddelenie vyvinulo, bola digitalizácia archívu NOC (viac o digitalizačnom projekte NOC si môžete prečítať v mojom článku, ktorý je dostupný [online](#)).

Digitalizácia, čo aj vy sami v Národnom filmovom archívu určite dobre viete, je naozaj komplexný proces. Nie je to len digitálna vizualizácia samotného artefaktu, ale aj digitalizácia vedomostí a ďalšie mnohé činnosti cez katalogizáciu, reštaurovanie,

postprodukcii, archiváciu objektov v analógovej aj digitálnej verzii, vysporiadanie autorských práv, sprístupňovanie a ďalšie tvorivé využívanie kultúrnych objektov. V súvislosti s tým bola realizovaná aj systematická správa a budovanie archívu, ktorý sme sa v rôznych formách snažili sprístupňovať verejnosti. Keď sa nad tým zamyslím, takmer všetky činnosti oddelenia začínali alebo končili v suteréne NOC – v archíve, ktorý momentálne obsahuje okolo 40 000 kultúrnych objektov. Ďalšiu časť tvorí digitálny archív, ktorý je spojený so súčasnou tvorbou. Nachádzajú sa v nich rôzne filmové, zvukové, textové, grafické a fotografické objekty, ktoré sú obsahovo naviazané najmä na celoštátne súťaže a festivaly neprofesionálnej umeleckej tvorby od 50. rokov 20. storočia až po súčasnosť. Zaujímavosťou je, že medzi najstaršie objekty v archíve NOC patrí krátka reportáž *Škola filmu* z roku 1959 zaznamenaná na 16 mm filmovom materiáli, na ktorom je zachytené školenie amatérskych filmárov v Trenčianskych Tepliciach.

S archívom a fondami NOC sa spája študovňa Studeo.Noc, ktorá vznikla v roku 2020 a je to jeden z projektov, ktorý si v rámci činnosti bývalého oddelenia cením najviac. Jej súčasťou bola bádateľňa a špecializovaná knižnica, ktoré prezenčne začali sprístupňovať archívny a knižný fond NOC verejnosti.

Ďalšou činnosťou bola vizuálna a audiovizuálna dokumentácia súčasných podujatí NOC, v rámci ktorej vznikali krátke reportážne a propagačné videá a fotografie zachytávajúce dianie na súťažiach a festivaloch. Poslednou spoločnou prácou, konkrétne s kolegom Petrom Zákuťanským, bol videodenník festivalu Scénická žatva, ktorého posledný diel reflektoval súčasnú situáciu na Slovensku v oblasti kultúry a venoval sa slobode v umení a odkazu Blaha Uhlára. To sme ešte nevedeli, že paradoxne práve toto video uzatvorí príbeh nášho oddelenia.

Vzhľadom na iniciatívu a tvorivý potenciál mojich kolegýň a kolegov sa postupne do našej činnosti dostala aj „pôvodná tvorba“. Spolu s tímom oddelenia sme vytvorili viacero výstav, krátkych filmov, participovali sme na vydaní publikácií, kde sme realizovali archívne výskumy, digitalizovali a postprodukovali archívne materiály, boli sme tvorcami umeleckého a odborného obsahu. Medzi najdôležitejšie by som okrem už spomínaného filmu *70 rokov NOC* zaradila napr. projekt Oral history, v rámci ktorého sme nakrúcali hĺbkové rozhovory s osobnosťami amatérskeho divadla, filmu, fotografie alebo umeleckého prednesu, takisto krátky film *Päť tvárí prednesu*, ktorý vznikol k 70.

výročiu súťaže Hviezdoslavov Kubín alebo výstavu Divadlo väčších možností, ku ktorej vznikol aj podcast Ochoťnícke príbehy. Svojpomocne sa nám podarilo vybudovať v priestoroch NOC malé nahrávacie štúdio, kde sme nakrúcali podcasty alebo metodické videolekcie pre amatérskych umelcov. Počas pandémie covidu sme v rokoch 2020 a 2021 zabezpečili live streamy online festivalov a vytvorili alebo sme participovali na mnohých ďalších menších projektoch, kde sme zastávali rôzne roly tvorivého, technického i obsahového charakteru.

S prácou s filmom a videom, či už v kontexte digitalizácie, dokumentácie alebo novej tvorby bola určite späť väčšia časť činnosti nášho oddelenia. V NOC sme neexistovali sami o sebe ani sami pre seba. Mnoho z projektov, ktoré boli výstupom nášho oddelenia, sme vytvárali spolu s kolegynami a kolegami najmä z oddelenia neprofesionálneho umenia, ktoré dodnes tvorí, a verím, že aj naďalej bude tvoriť, základný pilier poslania celej inštitúcie.

Natáčení videopodcastu *V prvom rade* ve studiu NOC (Jakub Jančo, Peter Zákuťanský, Lucia Ditmarová, Pavel Smejkal, Lucia Hromníková, Jozef Krasula), foto Jakub Jančo

Kdy přesně začal systematictější sběr amatérských filmů? Jak funguje péče o ně? Necháváte si filmové originály, nebo je vracíte autorům? Kolik filmů ve sbírce máte? Jaké ohlasy máte ze strany starší generace filmařů? Od kterých se vám podařilo filmy získat?

Systematickejší zber amatérskych filmov zaznamenaných na 8 mm, resp. 16 mm film začal v roku 2022 v rámci prioritného projektu, ktorého idea vznikla v súvislosti s jubileom celoštátnej súťaže amatérskoho filmu Cineama. Výskumný a digitalizačný projekt Osmičkári mapuje domácu amatérsku filmovú tvorbu 50.–90. rokov 20. storočia. Jeho cieľom bolo vyhľadanie filmových originálov v súkromných archívoch amatérskych tvorcov, ich digitalizácia a zaznamenanie spomienok najstaršej žijúcej generácie kinoamatérov. V rámci projektu sa v spolupráci s Pragafilmom do dnešných dní zdigitalizovalo takmer 150 dokumentárnych, hraných a animovaných filmov (viac o projekte a databáze filmov sa dočítate [online](#)).

Retrospektíva vybraných digitalizovaných filmov bola odpremiérovaná na 30. Cineame v roku 2022 a viaceré reprízy sa uskutočnili počas filmových festivalov alebo špeciálnych premietaní na Slovensku, ale aj v Čechách – okrem kina Ponrepo napríklad na filmovej súťaži České vize. Akurát v týchto dňoch hlavní ambasádori projektu Peter Zakuťanský a Pavel Smejkal prezentovali Osmičkárov na prestížnej konferencii asociácie Inedits počas festivalu Archivo Aperto, ktorý organizuje archív Home Movies v Bologni.

Prakticky celý proces vyhľadávania autorov a ich filmov prebiehal metódou snehovej gule. Výskum sprevádzali osobné stretnutia s autormi a diskusie o ich tvorbe a filmoch, ktoré sme si od nich vo väčšine prípadov požičali, následne ich poslali alebo previezli do Prahy na digitalizáciu a potom zas späť k autorom. Filmom, ktoré nám autori darovali, sa moji bývalí kolegovia momentálne snažia nájsť „nový domov“, kde bude o nich adekvátne postarané.

Počas realizácie celého projektu i na premietaniach sa nám od filmových amatérov aj odbornej verejnosti dostalo množstvo pozitívnych ohlasov. Celý projekt hodnotím ako veľmi cenný z viacerých pohľadov. V prvom rade z hľadiska uchovania pamäti, prezentácie a popularizácie amatérskoho umenia a zároveň zaznamenania širších kontextov vzniku amatérskych filmov, fungovania filmových klubov a súťaží v minulosti. Veľmi podstatnou bola aj satisfakcia samotných autorov, ktorí boli kľúčovými reprezentantmi amatérskej kinematografie na Slovensku v ére úzkeho filmu a dôležitými kronikármi v reálnom socializme.

Sbíráte také filmy na jiných nosičích – kazety VHS, různé digitální nosiče atd.?

Zber a digitalizácia filmov zaznamenaných na filmovej surovine v podstate nadviazal na už existujúci audiovizuálny archív v NOC, ktorý bol výsledkom systematickej realizácie postupových súťaží. Z analógových audiovizuálnych nosičov sú to najmä video kazety, v menšej miere 8, 16 a 35 mm filmy, ktoré datujeme približne v období od konca 50. do konca 90. rokov 20. storočia. Obsahujú amatérske snímky rôznych rodov a žánrov – dokumenty, experimenty, ale aj animované a hrané filmy – grotesky, western, sci-fi či hudobné klipy. Taktiež sú to záznamy a reportáže z filmových súťaží Cineama a jej predchodcov, podujatí UNICA, Tatranský kamzík, Oravská osmička, zvučky týchto súťaží, videopozvánky, materiály z workshopov a pod. Analógový archív v súčasnosti nahrádzajú, resp. dopĺňajú digitálne nosiče a formáty súvisiace s technologickým posunom, vývojom a digitalizáciou.

Súčasťou „filmového“ archívu však nie sú len filmové snímky, ale takisto aj textové, grafické a fotografické diela ako napr. bulletiny, kroniky, fotografie, plagáty a ďalšie, ktoré mapujú dejiny amatérskeho filmovej scény na Slovensku. V archíve sme napr. objavili a zdigitalizovali aj štvrtú a piatu Kroniku klubu filmových amatérov z Považskej Bystrice, ktoré dokumentujú v rokoch 1959–1989 nielen dejiny klubu, ale je v nich zaznamenané aj dianie v slovenskej amatérskej filmovej komunite.

Jaké jsou možnosti digitalizace amatérských filmových formátů na Slovensku? Předpokládám, že rodinné filmy nebyly v centru vašeho zájmu.

Možnosti digitalizácie amatérskych filmových formátov na Slovensku vôbec nie sú rozsiahle. Segmentu rodinných filmov sa dlhodobo venuje Marek Šulík s projektom Rodinné archívy. Aj ten však využíva najmä technické kapacity českých partnerov. Bývalé oddelenie digitalizácie a dokumentácie NOC sa preto rozhodlo sústrediť na umelecky ambicióznejšiu polohu amatérskeho filmu a tvorcov organizovaných v kluboch a zúčastňujúcich sa filmových súťaží. Veľmi okrajovo s amatérskymi filmovými formátmi pracujú aj iné inštitúcie, ktoré vstúpili do procesu digitalizácie v podobnom čase ako napr. Slovenský filmový ústav, Slovenská národná galéria, Centrum tradičnej kultúry v SLUK-u, ÚĽUV a pod., ale skôr sporadicky a čisto v rámci svojho tematického ukotvenia. Činnosť nášho oddelenia bola v tomto kontexte pomerne unikátna.

Česká a slovenská amatérska kinematografie existovaly v minulém století společně a ještě dnes tyto bližší vazby přetrvávají. Myslíte, že jsou po listopadu

1989 patrné nějaké výraznější odlišnosti ve vývoji amatérských kinematografií v obou zemích?

To, že nastala nějaká zmena, som si po prvýkrát v rámci svojej bývalej práce uvedomila pri digitalizácii plagátov viažucich sa k filmovým súťažiam z 80. a 90. rokov 20. storočia. Prvý z roku 1989 – Celoštátna súťažná prehliadka amatérskych filmov a videoprogramov, Senica a druhý z roku 1994 – Celoštátna tvorivá súťaž a prehliadka amatérskej filmovej tvorby a videotvorby, Liptovský Mikuláš. Aj keď obe nesú v názve prívlastok „celoštátna“, v 80. rokoch to bola ešte súťaž československá, po roku 1993 už len slovenská.

Systematická starostlivosť a podpora kinoamatérov v bývalom Československu je spätá so vznikom inštitúcií, ktoré na tento kultúrno-spoločenský fenomén začali reagovať. Do revolúcie, resp. rozdelenia Československa sa kultúrno-osvetová činnosť (nielen) v oblasti amatérskeho filmu s istými lokálnymi špecifikami rozvíjala spoločne. Obdobie po rozdelení bolo určujúce pre ďalšie smerovanie a súvisí s formou podpory a organizácie štruktúr kultúrno-osvetových inštitúcií zo strany štátu. Tie sa na Slovensku zachovali, v Čechách sa rozpadli. Čo bolo pre koho lepšie asi nedokážem zhodnotiť, dôležité však je, že ani jedna „forma“ radikálne nenarušila amatérsku filmovú tvorbu a jej súťaže. Dodnes medzi oboma krajinami prebieha živá spolupráca. Cineama i České vize každoročne navzájom hostujú s kolekciami filmov a navzájom sa inšpirujú. O súčasných odlišnostiach alebo prienikoch by vám určite viac vedeli porozprávať moja bývalá kolegyňa a kolega – Debora Pastirčáková a Pavel Smejkal, ktorí majú Cineamu vo svojej gescii. V čom ale českí kolegovia pokročili určite ďalej, je filmová a audiovizuálna výchova, a to je pre slovenské prostredie veľkou inšpiráciou.

Systematický sběr a digitalizace amatérských filmů úzkých formátů, tím je vaše pracoviště unikátní. Byly vám vedením NOC sděleny důvody, proč oddělení zrušilo? Je šance, že NOC bude v aktivitách oddělení digitalizace a dokumentace pokračovat?

V rozhodnutí o zrušení oddelenia a prepustení odborných pracovníčok a pracovníkov nevidím žiadnu racionalitu ani stratégiu v kontexte smerovania, vízie a poslania inštitúcie. Vidím v tom ale boj o stoličky, ktoré sú, zdá sa, dôležitejšie ako rozvoj inštitúcie. Do súčasnosti nebol zo strany vedenia nikomu zo zamestnanectva

vysvetlený skutočný dôvod zrušenia oddelenia. Argumentácia rozhodnutia sa len stroho odvolávala na konsolidáciu v štátnej a verejnej správe. Môžeme sa preto len domnievať. Faktom je, že agenda zrušeného oddelenia bola po kúskoch presunutá do iných oddelení, zväčša bez zodpovedajúcich personálnych kapacít. Otázkou je, do akej miery sa ju podarí ďalej naplňať. To, že sa bez pozitívnych vyhlíadok do budúcnosti zo dňa na deň rozpadlo niečo, čo sme spolu s mojím tímom budovali takmer 10 rokov, ma asi na celej situácii mrzí najviac.

Podobné zmeny proběhly i v dalších odděleních NOC? Myslíte si, že k dalším změnám bude v instituci docházet i v nejbližší budoucnosti? Co je podle vás cílem těchto změn?

Takto zásadné zmeny sa v podstate dotkli len nášho oddelenia a odborných kapacít. Zo šiestich ľudí ostali dvaja, ktorí boli presunutí do iného oddelenia s čiastkovou agendou. V súčasnosti bolo v kontexte „konsolidácie“ avizované ďalšie prepúšťanie začiatkom budúceho roka. A netýka sa to samozrejme len NOC, ale aj ďalších rezortných inštitúcií, rovnako i samotného Ministerstva kultúry, kde boli v posledných mesiacoch zrušené celé odborné útvary a udiali sa personálne čistky. A čo je cieľom týchto zmien? Oficiálne štátny deficit, rozpočtové škrty a konsolidácia, ktorých následkom je v skutočnosti deštrukcia odbornosti a trhliny v kontinuite zriaďovanej a nezriaďovanej kultúry naprieč celým Slovenskom.

V Čechách v poslední době registrujeme personální výměny na nejvyšších postech prestižních kulturních institucí na Slovensku a bouřlivou reakci, s jakou se tyto změny setkávají především u kulturní veřejnosti, např. protestní petice, veřejná shromáždění proti rozhodnutím současného politického vedení, ministerstva kultury. Můžete pro lepší představu jmenovat kulturní instituce, kterých se personální čistky v poslední době týkaly?

Tieto pustošivé zmeny veľmi citlivo vnímame aj my na Slovensku. Intenzívne začali prebiehať od začiatku tohto roka počnúc zrušením Kunsthalle Bratislava, s ktorou sme zdieľali jednu budovu. Nasledovali výrazné zmeny v Slovenskej televízii a rozhlase a Fonde na podporu umenia, odvolávanie štatutárov najvýznamnejších štátnych kultúrnych inštitúcií, ako sú Slovenské národné divadlo, Slovenská národná galéria, Slovenská národná knižnica a ďalšie, až po hromadné prepúšťanie odborníkov

a odborníčkovi zriaďovaného kultúrneho sektora. A nielen to. Kultúrna obec čelí destabilizácii a mocenským útokom zo strany vlády. Nenávisťným útokom a manipuláciou sú vystavení aj konkrétni umelci a umelkyne, menšiny a neziskové organizácie, ktoré sú v očiach verejnosti vykresľované ako „pokrivené“ a „nehodné“ podpory.

Časť kultúrnej obce je už takmer dva mesiace v štrajkovej pohotovosti, vytvorili sa rôzne platformy a iniciatívy (napr. Otvorená kultúra – OK!, Kultúrny štrajk, Kultúrne odbory – KO! a ďalšie), ktoré sledujú vývoj situácie v kultúrnom sektore, organizujú protesty a verejné zhromaždenia, snažia sa vyjednávať s politickou reprezentáciou. V súčasnosti však všetky negatívne zmeny v kultúrnom sektore, ktoré sú realizované pod rúškom konsolidácie, začínajú sprevádzať najmä zo strany kultúrnej obce výrazná skepsa, frustrácia a akási bezmocnosť v kontexte nejakej blízkej pozitívnej zmeny.

Rozlučka s Kunsthalle Bratislava, březen 2024, foto Alexandra Štefková

Na záväť veľmi ťažká otázka. Jaký očekáváte ďalší vývoj na Slovensku? Myslím nejen v oblasti kultury, ale v celé společnosti.

Vyzerá to desivo. Pred piatimi rokmi nik nečakal, že nás zasiahne celosvetová pandémia, potom vojna na Ukrajine, teroristický útok na Zámockej ulici v Bratislave, deštrukcia kultúry, dokonca diskusie o tom, či Zem je plochá. Myslím, že sa ako spoločnosť nachádzame v zložitom období, kedy odbornosť a fakty strácajú svoju váhu a všetko sa relativizuje a stavia do „názorovej“ roviny. Čelíme extrémnemu nacionalizmu, nekompetentnosti, nezmyselným zásahom do chodu odborných inštitúcií, politickej cenzúre a praktikám, ktoré nás vracajú do obdobia normalizácie. A nie je to len problém Slovenska. Asi jedno z mála, čo mi dáva nádej na lepšie zajtrajšky, je moja bublina, ktorej výraznou súčasťou sú aj niektorí moji bývalí kolegovia z NOC. Aj keď to asi bude znieť ako klišé, momentálne Slovensku naozaj prajem viac zdravého rozumu, láskavosti a otvorenej mysle. Držme si palce.

V závere by som vám rada poďakovala za záujem a rozhovor. Rôzne formy solidarity a medzinárodného záujmu sú tiež nástrojmi, ktoré môžu Slovensku pomôcť.